

Leena Laine

Tanhut, nationalismit ja sukupuoli (ref.)

Suomalaisen kansanperinteen piirissä vietetään 2010-luvun puolivälissä ”riemujuhlavuosia”. *Kalevalan* ilmestymisestä tulee vuonna 2015 kulu-neeksi 180 vuotta, *Kanteletar* täyttää 175 vuotta ja maata kiertää kansal-lispukunäyttely ”Yhtä juhlaa – suomalainen kansallispuku 130 vuotta”. Puvun syntymäpäivänä pidetään Venäjän keisari-parin vierailua Lappeen-rannassa elokuussa 1885, jolloin suomalaiset naisjärjestöt lahjoittivat kei-sarinna Maria Feodorovalle naisten käsitöin koristetun soutuveneen. Ve-nettä souiti kahdeksan kansallispukuista naista, jotka edustivat Suomen kahdeksaa maakuntaa. Pukumalleina olivat kansan 1700–1800-luvuilla käyttämät juhla-asut.¹

Kansallispuvut ovat nuorempi ilmiö kuin niihin elimellisesti liitetyt kansantanssit tai kansantanhut. Kansantanssijärjestöt ja nuorisoseurat viettävät vuonna 2016 suomalaisen kansantanssin 150-vuotisriemu-vuotta. Juhlavuoden lähtökohdaksi on otettu Helsingissä Runebergin syntymäpäivänä vuonna 1866 järjestetty kansantanssien ensimmäinen julkinen esitys, jossa 60 säätyläisnuorta kuvitteellisiin kansanpukuihin puettuina esitti eri tahoilta maasta koottuja, osin ulkomailta tuotuja kan-santansseja.² Juhlajoiden joukosta näyttäisi puuttuvan kuitenkin yksi kan-santanssien historiaan liittyvä taho: naisvoimistelijat, joilla oli aikanaan keskeinen osa niin kansallispukujen tunnetuksi teossa kuin kansantans-

sien tallentamisessa ja levittämisessä myös muiden kansalaisjärjestöjen omaisuudeksi.

Kansanperinteen lähtölaukausvuosien ryväs ei ole sattumaa. Kiinnostuksessa ”yhteiseen kansaan” ja sen historiaan 1850–1860-luvut muodostuivat keskeiseksi avausperiodiksi. Modernin kansakunnan, sen juurien ja kielen etsintään kuuluivat jo 1800-luvun alkuvuosina alkanut kansan suullisen ja fyysisen perinteen keräys, tallennus ja julkaiseminen. Osin keräykset koskivat erikielisiä väestöryhmiä, osin perinteenkeruun ja myöhemmin kansalaistoiminnan alku viittaa kaksikielisen kulttuurin varsin pitkään säilymiseen Suomessa.³ Kansaan suunnattujen poliittisten hankkeiden rinnalle kehkeytyivät liberaalien tahojen yritykset liittää ”kansa” aktiivisena toimijana osaksi kansakunta-projektia. Liberaalien kritiikki kohdistui yläluokan taloudelliseen ja kulttuuriseen itsekkyyteen, joka ilmeni myös varhaisessa urheiluliikkeessä, erityisesti elitistisessä purjehduksessa ja metsästyksessä. Liberaalit toivat esille yhteisen kansan ja myös valtion tarpeet siinä kun eliitti loi edellytyksiä pelkän yläluokan urheilun kehittämiseksi.⁴ Liberaalit olivat myös kiinnostuneita kansanelämästä, sen arjesta ja juhlasta, ja he olivat aktiivisia kansankulttuurin, kuten tanssien ja pukujen esille nostamisessa.

Keski-Euroopassa kansantanssit olivat siirtyneet jo vuosisatoja aiemmin esityksinä teatterien lavoille ja tanssinäyttämöille, mutta näistä tansseista ei ollut syvemmin kiinnostuttu ennen 1700-luvun loppua. Kansantanssien tutkijan Gunnel Biskopin mukaan Suomessa kansantanssien julkisuuteen nostamisessa käänteentekevä oli pääkaupungin nuorten yhteiskunnan eri riennoissa aktiivisten miesten (kuten Sakari Topelius ja Frederik Cygnaeus) muodostama Konstnärsgillet (Taitelijaseura). Sen vuosijuhlissa vuonna 1866 säätyläisnuoret esittivät kansanpukujen jäljitelmiä ja kansantansseja häthätää kootuissa puvuissaan.⁵ Juhla sai ylistävän huomion lehdistössä ja on jälkikäteen, Biskopin tutkimuksen myötä, saanut suomalaisen kansantanssin syntymäpäivän aseman.

Biskop antaa laajassa ja runsaasti kuvitetussa tutkimuksessaan monitahoisesti yhteiskuntaan liittyvän kuvan ruotsinkielisen väestön kansantanssien ja -pukujen esiin nostamisesta 1800-luvulla. Hän esittelee myös naisvoimisteluliikkeen keskeisen toimijan Anni Collanin kansantanssi-perinteen opettajana ja kokoajana. Tämä kiinnekohta houkuttelee kansallisuusliikkeessä mukana olleen naisvoimisteluliikkeen kansantanssien harrastuksen ja julkaisutoiminnan syvempään tarkasteluun.

Kansantanssien esillepano ja sävelten keruu alkoi 1800-luvun aikana pienin askelin, monipuolistui 1890-luvulla ja sai nykyaikaisen metodisen pohjan vuosisadan vaihteessa. Tällöin työhön tuli mukaan myös muutama naisvoimisteluliikkeen aktiivi, heistä etummaisena Anni Collan. Kansantanssin tutkimuksessa hänen osuutensa mainitaan, mutta ei siinä laajuudessa kuin kuuluisi. Koko suomenkielisen naisvoimisteluliikkeen panos tanhujen levittämisessä onkin varsin tuntematon kansantanssin tutkimuksessa, samalla kun se on esiintynyt lähinnä sivujuonteena myös naisvoimistelun tutkimuksessa. Artikkelini⁶ on siis uusi ”aluevaltaus” ja samalla suuntaviivojen koonnos urheilun ja tanssin historian välimaastossa. Biskopin teosta vastaavaa tutkimusta ei ole tehty suomenkielisten puolelta, ei myöskään kattavaa kartoitusta kansantanssien ja -tanhujen historiasta Suomen itsenäisyyden ajalta.⁷

Tämän artikkelin tavoitteena on siis jäljittää naisvoimisteluliikkeen piirissä tehtyä työtä kansantanssin edistämiseksi Suomessa. Miksi juuri naisvoimistelijat ottivat aloitteen, mikä merkitys kansantansseille annettiin ja kuinka kansantanssit soveltuivat liikkeen poliittisiin ja kasvatuksellisiin päämääriin ja niitä palvelleisiin työmuotoihin? Kartoitus nojaa naisvoimistelun tutkimukseen sekä kansantanssien etnografiseen tutkimukseen (ks. viite 6), järjestö- ja henkilöhistoriikkeihin, tanhuoppaisiin, naisvoimistelijoiden *Kisakenttä*-lehden sekä Suomen Naisten Liikuntakasvatusliiton (SNLL, 1921–1994) ja sen edeltäjän, Suomen Naisten Voimisteluliiton (SNVL 1896–1921) painettuihin aineistoihin.

Tulkitsen tanhujen löytämistä (keksimistä), tallentamista ja esittämistä osana kansallisen kulttuurin luomista, uutena liikuntakulttuurisena ilmiönä sekä poliittisena ja sukupuoliprozessina. Havainnoin siihen osallistuneita voimistelijoina liikunta-, yhteiskunta- ja naispoliittisina toimijoina. Keskeiset tarkastelukulmani kansantanssien muotoutumiseen naisvoimisteluliikkeessä ovat sukupuoli ja nationalismit. Diskursiiviseen otteeseen kuuluu myös se, että nationalistisessa tarkastelussa kansankulttuuriin liittyvä keskustelu jonkin ilmiön kansallisesta ”aitoudesta” tai ”alkuperästä” kiinnostaa minua tässä vain keskustelun ajoituksen ja tarkoituksen kannalta.

Lähden liikkeelle kansantanssi-idean syntyisestä 1800-luvulta ja päädyn 1930-luvun loppuun. Keskiössä on naisvoimistelijoiden toteuttama kansantanssien levittäminen – ainoana urheilu- ja liikuntaliikkeen aktiivisena ryhmänä. Kilpailuun keskittyneessä urheiluliikkeessä kansan-

tanssit (kuten muutkin ei-kilpailulliset fyysisen kulttuurin muodot) jäivät sivuun tai pelkäksi koristeeksi suurten urheilutapahtumien yhteydessä.

Nationalismeilla⁸ tarkoitan tässä ideologiaa, jonka kirjo ulottuu eltiin herättämästä ja ohjailemasta kansallistunteesta voimakkaaseen, jopa aggressiiviseen, ”toiset” ulossulkevaan omaan ryhmään samastumiseen. Esitykseni lähtökohta muistuttaa politiikantutkija Miroslav Hrochin ideaa eurooppalaisen kansallisvaltion synnyn kolmesta vaiheesta, joista ensimmäinen muodostuu sivistyneistön kiinnostuksesta nationalismiin, toinen isänmaallisesta agitaatiosta ja kolmas kansallisen liikkeen noususta.⁹ Tutkijoiden paljon käyttämän Benedict Anderssonin teesin mukaan ”kansan” voi nähdä *kuviteltuna yhteisönä*, joka lepää yhteisöä sitomaan luodun *keksityn perinteen* varassa.

Keksitty perinne puolestaan on Eric Hobsbawmin ajatus, jonka mukaan keksityt perinteet – ylhäältä annetut kansaan iskostuneet (positiiviset) kuvat kansan menneisyydestä – luovat yhtenäisyyttä ja lojaaliutta valtiolle.¹⁰ Kansantanssiluokke on hedelmällinen teema niin keksityn perinteen, kuvitellun yhteisön kuin taloudellisessa ja poliittisessa murroksessa olleen Suomen kannalta.

Nationalismin tutkimus ei ole juuri ottanut huomioon sukupuolta, sillä ”kansakunta” on jo tutkimusaineiston ja kysymyksenasettelun kautta rakentunut miesten toiminnan heijastukseksi, jonka ulkopuolelle jää naisten mahdollinen panos. Naisvoimistelijoiden aktiivisuus kansantanssien tallentamisessa on esimerkki sukupuolen vaikutuksesta – ja naisten itselleen ottamasta tehtävästä vaikuttaa kansaan ja kuvaan kansasta. Miksi puhutaan toisaalla kansantansseista, toisaalla naisvoimistelijoiden tapaan on käytetty kansantanssi-terminiä?

Erityisen kiinnostava kysymys nationalismien ja sukupuolen suhteesta on kansantanssien sukupuoli. Tyypillinen suomalainen kansantanssi näyttäytyy meille mies-naispareista koottujen ryhmien esityksenä, mikä on ollut moderniin kuuluvan heteroseksuaalisen normin mukainen malli. Onko ollut yksistään miesten tai naisten tansseja? Ja vain naisista koostuvan naisvoimisteluliikkeen kohdalla voi kysyä, kuinka onnistui paritanssien esittäminen naisvoimin? Miten miesjohtoinen urheiluliike lopulta suhtautui kansantansseihin?

Tanssi vai tanhu?

Tanhu määritellään rekonstruoiduksi tanssiksi. Kansantanssista voidaan sanakirjan mukaan puhua tanhuna, kun tarkoitetaan kansantanssiin liittyvää harrastusta tai erityistoimintaa (tanhuryhmä).¹¹ Termiä kansantanssi käytetään folkloristisessa merkityksessä, jolloin tanssi nähdään kansanomaisen kulttuurin osana. Sanaa käytetään myös kansantanssiliikkeen keräämistä kansanomaisista tansseista.¹² Käytän tässä sekä tanssi- että tanhu-termiä; kansantanhuista puhun naisvoimisteluliikkeen yhteydessä sen omaksuman käytännön mukaisesti. Huomattakoon, että esimerkiksi Päivi Niemeläinen (1986) käyttää pelkästään kansantanssi-nimitystä.¹³ Tanhu-nimitys valtasi suomen kielessä jalansijan vuosisadan alusta oppaiden kielikäytännön mukaisesti. Kansantanssi palasi käyttöön uudelleen vasta 1960–1970-luvuilla, osana kansantanssin uudistamisprosessia. Suomalaisen Kansantanssin Ystävät-yhdistys perustettiin 1901, mutta sen ensimmäiset julkaisut, *Suomalainen Kisapirtti – Finska lekstugan* -sarjana vuodesta 1905, Anni Collanin toimitamana, käyttivät suomenkielisessä osassa pelkästään tanhu-nimitystä. Niin kauan kuin tanhut olivat laajemmin muiden järjestöjen kuin kansantansseihin keskittyvien järjestöjen harrastus, tanhu-sana säilyi. Ikään kuin kompromissina vuonna 1977 julkaistiin *Tanhuvaikka. Suuri suomalainen kansantanssikirja*, jossa molemmat nimitykset pääsivät otsikkoon.¹⁴

Vesa Kurkela esittää käsityksensä kansantanssin ja -tanhun suhteesta, että ”kansantansseja” (folkdans) alettiin propagoida 1870-luvulla maaseudulla, jossa säätyläisväen silmiin ”karkeamuotoinen paritanssi” yleistyi ja siirsi syrjään kauniimmat tanssitavat. Kurkelan näkemys viittaa historialliseen prosessiin, jossa rytmikkäiden paritanssien, polkkien ja jenkköjen, jotka olivat ehkä jo ajan henki 1870-luvulla, korvaamiseksi alettiin kansantansseja levittää erityisesti nuorisoseurojen toimesta. Kurkelan mukaan kansantanssien estradille tuomisesta (koreografiinnista, puvuista ja näyttämökulisseista) summautui perinnesovellutus, folkloristinen tanhu. Tanhussa osalliset jakautuivat kahteen ryhmään, esittäjiin ja katsojiin, ja aiempi tanssin yhteisöllisyys katosi.¹⁵ Kurkelan idea kronologiasta: ensin tanssi, sitten tanhu, lienee oikea, mutta tanhu-termin kiitteyttäminen tarvitsi vielä naisvoimisteluliikkeen lujaa kättä ja aatteellisia perusteluja.

Kronologiaa

Gunnel Biskopin väitöskirjan pohjalta on mahdollista osoittaa suomenruotsalaisen kansantanssiperinteen kokoamisen päävaiheet 1800-luvulta 1900-luvun alkuun. Voi olettaa, että vaiheet olivat samantyyppisiä ja samanaikaisia myös suomenkielisellä puolella, joskin esimerkiksi Kurkelan kuvaama fennomaaninen kasvatuspaatos, ja paritanssivastaisuus, jotka johtivat kansantanssien propagointiin suomenkielisten kansanliikkeiden piirissä maaseudulla, ehkä eivät saaneet aivan vastaavia muotoja ruotsinkielisillä alueilla.

1. 1840-luku: varhainen kansallinen herääminen; keruutoiminta alkaa. Impulssit tulivat Ruotsista.

2. 1850–1860-luvut: näyttämölle nostetut kansantanssit osana mahdollisia kiertueita ja teatteriesityksiä, joihin mallit saatiin useimmin Keski-Euroopasta. (Konstnärsgilletin vuosijuhlan esitykset vuonna 1866.)

3. 1870–1880-luvut: ylioppilaat aktivoituvat osakunnissa kansantanssien harrastamiseen ja keräämiseen.

4. kansantanssit 1880-luvulla kansallisuusaatteen ja ruotsalaisuusaatteen välineenä: kansallisten hankkeiden tukeminen tanssiesitysten tuotoilla. Ruotsissa tehtiin tässä tarkoituksessa turneita, joita alettiin ulottaa myös Suomeen.¹⁶ Tärkeimmät suomalaispiireissä annetut esitykset 1880-luvulla olivat Runebergin syntymäpäivän näytös sekä keisari Aleksanteri II:n 25-vuotisen hallinnon kunniaksi pidetyt näytökset Helsingin Suomalaisessa teatterissa.¹⁷

5. 1890-luvulla tanssiperinteen ja kansanpukujen kokoaminen ja sävelmien keruu paikallisesti yhdessä muun tallennuksen kanssa. Kukin puku edusti eri maakuntaa tai aluetta, tunnuksina värit ja erilaiset pukujen osat; pohjana alueiden kansanpuvut.

6. 1901 kaksikielisen Suomalaisen Kansantanssin Ystävät – Finska Folkdansens Vänner -yhdistyksen perustaminen Ruotsin mallin mukaan, ensimmäisenä tehtävänä pukujen ja tanssien keruu.

Kansantanssien jatkokehityksen kuvaamisessa otan esille suomenkielisten naisvoimistelijoiden osuuden. Keskustelen erityisesti Anni Collanin panoksesta tanssien keräämisessä, tallentamisessa ja julkaisemisessa, sekä siitä, kuinka hän kollegoineen kytki kansantanssin varhaisen

naisvoimisteluliikkeen ohjelmaan. Kolmanneksi osoitan päävaiheittain, kuinka suomenkielinen naisvoimisteluliitto, SNLL, omaksui kansantanssit ja teki niitä tunnetuksi omassa piirissään ja julkisuudessa 1920-luvulta 1930-luvulle. Lopuksi tarkastelen tanhujen ja tanhuliikkeen sukupuolta ja tanhuideologian muuntumista 1930-luvun nationalistisen hengen mukaiseksi.

Anni Collan ja naisvoimistelijat

Gunnel Biskopin mukaan voimistelunopettaja Anni Collan (1876–1962) oli ensimmäinen, joka merkitsi muistiin tanssien liikekuvauksia. Vuosikokouksen vaihteeseen mennessä ei kansantanssien koreografiaa ollut tallennettu, sillä muistiin merkittiin vain musiikki. Paikalliset “tradition kantajat” (termi Biskopin) tiesivät, kuinka mikin paikallinen tanhu tanssittiin. Eriytyistä oli se, että kulttuurijärjestöt lähettivät palkkiota vastaan ylioppilaita opettelemaan tanssit paikan päällä. Pääkaupunkiin palattuaan he järjestivät niistä kursseja.¹⁸

Biskop näkee Ruotsin yhteydet myös Collanin inspiraation lähteenä: Collan suoritti voimistelunopettajan tutkinnon ensin Suomessa 1897 ja sitten Ruotsissa vuonna 1899. Biskopin mukaan Ruotsin kuninkaallisessa voimistelun keskusopistossa GCI:ssä opetettiin 1890-luvulla tansseja, joita uppsalalainen ylioppilasyhdistys Philochoros keräsi ja esitti. Yhdistys oli kansantanssien esittämisen ja propagoimisen uranuurtaja Ruotsissa; sen kiertueet ulottuivat muihin Pohjoismaihin ja myös Suomeen. Sen pitkäaikainen puheenjohtaja oli tunnettu kaunopuhuja, Uppsalan yliopiston fysiologian professori Fritjof Holmgren, jolla oli 1890-luvulta lähtien läheiset yhteydet suomalaisiin naisvoimistelijoihin, ennen kaikkea Elin Kallioon.¹⁹ Yhdistyksen kokoamat tanhut ilmestyivät *Lekstugan*-kokoelmana 1897, julkaisijana Svenska Folkdansens Vänner -yhdistys.²⁰

Collan liittyi Suomalaisen Kansantanssin Ystävät (SKY) -järjestöön vuonna 1903. Biskopin mukaan Collan osallistui aluksi tanssien johtamiseen ja alkoi pian merkitä muistiin kuvauksia Suomessa tanssituista kansantansseista. Collanin toimittama ensimmäinen vihkonen *Suomalainen Kisa-pirtti – Finska Lekstugan* ilmestyi jo vuonna 1905. Nimen muoto oli lainattu Ruotsista, mutta osoitti kielitajua: suora käänös ”leikkitupa” olisi ollut

laimea. Filosofian tohtori Theodor Schwindt, entinen SKY:n puheenjohtaja, kirjoitti julkaisun motiiveista vihkon esipuheessa seuraavasti:

”--viimeisinä vuosikymmeninä on kansallistunne, yhteisyyden tunne tullut yhä valtavammaksi kansassamme. Kansanvaltaisuusate on levinnyt miltei kaikkien mieliin. --kansanomaiset tavatkin [ovat] tulleet entistä paljon huomattaviksi ja ovat niitä pyrkineet omistamaan varsinkin ne kansanluokat, jotka tätä ennen ovat elämälleen hakeneet malleja ulkomailta, etenkin Pariisista. Ensimmäisinä tulivat huomatuiksi ja käytäntöön kansanlaulut, sitten kansanomaiset vaatekoristukset ja puvut, vihdoin kansantanhut--.”²¹

Ahkerat kansallispuvun käyttäjät: tytär Anni ja äiti Anna Collan. (Urheilumuseo)

Kisapirtin toisen, vuonna 1907 ilmestyneen vihkon esipuheessa todettiin tanhujen tallennuksella olevan kiire, sillä kansainvälisen kansakäynnin myötä kansalliset tanhut väistyvät muodikkaiden kansainvälisten tanssien tieltä ja olisivat pian täydellisesti kadonneet.²³ Tämä huomio on osa kaanonin, jossa moderniin aikaan siirryttäessä julistettiin vanhaa koskevan tuhon nopeutta, mikä edellytti velvollisuutta ryhtyä pelastus- ja elvytystyöhön. Kisapirttien avaussanoja lainattiinkin ahkerasti kansantanssien propagoinnissa.

SKY:ssä oli julkaistu vihkonen kansantanssivelmiä ja huomattu, että tarvittiin myös liikkeiden selitykset. Collan kirjoittaa omassa esipuheessaan, että selitykset oli laadittu ruotsalaisen *Lekstugan*-kirjan mukaan, joka hänen mukaansa oli ainoa siihen asti julkaistu tanhujen selityksiä sisältävä opas.²⁴ Kisapirtissä tanssit on kuvattu sekä ruotsin että suomen kielellä ja sinne on merkitty huomioita tanhujen löytöpaikasta ja milloin mahdollista kerrottu keneltä tanssi oli saatu. Biskop huomauttaa, että monet tanssit olivat kiertäneet maasta toiseen, osa ammattilaisten koreografointeina, vaikka tiedot näistä vaiheista olivat jo unohtuneet.²⁵ Suomenkielisessä osiossa kansantansseista käytettiin nyt kansantanssi-nimitystä. Mahdollista on, että Collan itse toimittajana teki ratkaisun. Mukana oli myös valokuvia tansseista. Vihkojen kolmas osa ilmestyi vuonna 1908.

Vuodesta 1906 Collan johti SKY:n näytöksiä Seurasaarella, missä häntä avustivat seuratoverit Helsingin Naisvoimistelijoista.²⁶ Seurasaaren näytöksissä nähtiin sekä pohjoismaista että kotimaasta koottuja tanhujia, "alkuperäisinä" vaalittuja yhtä hyvin kuin "taiteellisesti koreografioituja" muunnoksia.

Kun Suomen Naisten Voimisteluliitto aloitti vuonna 1909 säännöllisen ohjaajakurssituksen, tanhut olivat osa opetusta. Samalla Collan ohjasi kurssilaisia kansallispuvun käyttöön.²⁷ Tässä opettaja itse oli esimerkkinä, sillä hän esiintyi kansallispuvussa niin arjessa kuin juhlassa. Ohjauksen vaikutus voitiin havaita liiton kurssipaikalla Tampereella, jossa kuvauksen mukaan "– laajoissa piireissä on herännyt rakkaus vanhoihin, kansallisiin pukuihin. Kesäisinä päivinä näkee nyt usein nuoria tyttöjä valkoisine huntuineen ja lyhyine hameineen joiden kirkkaat värit herättävät kotoisen tunnelman vastaantulijankin sydämessä. Näitä käytetään myös talvella iltama- ja juhlapukuina. Kansallispuvujen ohella on ruvettu harrastamaan kansanleikkejä ja -tansseja, ja ainakin raittiusväen keskuudessa on leikinaate levinnyt kurssilaisten kautta."²⁸

Tanhujen leviäminen kävi kuitenkin vitkaan. Suomalaisen Kansantanssin Ystävät ei täyttäneet sille asetettuja toiveita, ja hataran alun jälkeen ruotsinkieliset kansantanssin edistäjät siirtyivät vuonna 1906 perustetun perinnejärjestö Bragen suojiin. Collanin naisvoimistelijoilta perustamassa *Kisakenttä*-lehdessä seurattiin kansantanssihuliketta huolissaan, olihan kyse myös omaksi koetusta työkentästä. Lehdessä 1910-luvun alussa käyty keskustelu tarjoaa kuvan siitä, miten tanhuasia tosiasiallisesti ete-

ni. ”Tanhuamaan”-otsikolla vuonna 1912 ilmestynyt artikkeli perusteli topeliaaniseen sävyyn, kuinka kotimaiset tanhut olivat osa kotiseutua ja kulttuuriympäristöä. Oli unohdettava ”lainatut kuluneet seurataksit ja niiden sijalle otettava omat kotoiset”, jotka ilmaisivat suomalaisen luonteen ilmauksia ja mielialoja: ”Kesäinen luonto ja siinä heleissä kansanpuvuissa tanhuava joukkue – eikö se ole kaunista!” Kirjoittaja tähdensi myös tanhujen merkitystä kasvatuksessa: ne olivat liikuntaa ja samalla älyllistä toimintaa. Liikkeissä opittiin kauneutta ja itsehillintää, asennoissa järjestystä ja kuria. Sosiaaliselta kannalta tanhut kehittivät harrastajissaan tasa-arvoisuuden ja yhteisyyden tunnetta ja herättivät rakkautta isänmaahan. Tanhut sopivat vaihteluksi voimisteluseurojen ohjelmaan ja nuorisoseuroille ne olivat kehittävää, iloista ajanvietettä aatteellisten harrastusten lomaan. Lisäksi ne tarjosivat nuorisoseuroille ratkaisun yhä ”kipeään tanssikysymykseen”, sillä tanhutessa ”[s]ilmät kirkkaina, posket hehkuvina leiskutaan parittain käsikädessä”.²⁹ Kirjoitus sisälsi myös tuttuja teemoja tanhujen talteenoton kiireellisyydestä ja oli selvästi lähtöisin naisvoimistelijan kynästä.

Keskustelussa valitettiin, että SKY ei ollut kyennyt laajentamaan tanhuliikettä valtakunnalliseksi toiminnaksi. Tarvittiin uusi yleinen kansantanhuliitto, joka mahdollistaisi suomen- ja ruotsinkielisten ”veljellisen” yhteistyön yhteisen päämäärän hyväksi.³⁰ Päätoimittaja Collan tuntui jakavan kirjoittajan kritiikin.³¹ Uutta liittoa ei kuitenkaan syntynyt.

Oman tanhukokoelman vuonna 1910 julkaissut Asko Pulkkinen arvosteli kirpeästi näkemiensä esitysten tasoa. Iltamayleisö kyllä katseli mielellään näitä ”pukutansseja”, jotka kuitenkin eivät olleet kansantanhuja toivotulla tavalla esitettynä. Näyttämöä ei ollut somistettu ja esittäjien puvut olivat eriskummallisia. Jonkin puvun malli saattoi olla Tirolista, toisen housut kuin sirkusklovnilta lainatut. Tyttöjen puvut olivat räikeydessään kaukana kansanpuvuista. Itse esitys sujui, jos sitä oli ehditty harjoitella. Musiikki oli sitä, mitä soittaja sattui osaamaan. Tanhuoppaiden suhteen oli otettu vapaat kädet. Miten tanhut sitten tuli esittää? Jokainen tanhu on kokonaisuus, Pulkkinen painotti. Tanhusta oli ensiksi selvitetävä sen askelkuviot, sitten mielentila, jossa se oli esitettävä. Pukujen tuli olla ”niin alkuperäisiä suomalaisia” kuin mahdollista. Näyttämöksi soveltui ”avara, sunnuntaiyösti pirtti tai suomalainen, kesäinen koivulehtokunnas”. Näyttämön reunoilla voisi olla kansallispukuisia henkilöitä askaroimassa.³²

Tanhun ”Yhdeksänhenkinen” kuvaliite, *Kisapirtti I* (1905). Kuvien värikopioista julkaistiin myös postikorttisarja. (Biskop, 2012)

Pulkkinen lujitti kansantanssin nationalistista kaanonია: tanhut olivat ”suomalaisia”, samoin puvut. Näyttämö ikonisoi suomalaisen maiseman, ja askaroiva kansallispukuinen väki ”luonnollisti” tanhun, toi sen osaksi ”aitoa kansanelämää”. Tanhut ylevöitettiin joksikin sellaiseksi, mihin ei asiantuntematon saanut tarttua. Kirjoitus todentaa Vesa Kurkelan käsityksen siitä, kuinka kansantanssi tanhuamisen myötä muuttui tanhujen esittämiseksi, perinnölle uskolliseksi folklöreksi. Tanhuliikkeen kahleet taottiin siis varsin varhaisessa vaiheessa. Pulkkiselle tanhu oli juhlava näyttämöesitys, mutta hänen kritiikkinsä, samoin kuin muukin kuvattu keskustelu on nähtävä myös maan poliittista tilannetta vasten. Meneillään oli toinen sortokausi. Tanhujen pilakuvamaiset esitykset eivät sopineet vakavaan poliittiseen tilanteeseen.

Naisvoimistelussa tanhut yritettiin liittää myös voimistelijan arkeen, salille, kentille, ja niitä seurasi kansallispuku, joka myös kaupunkilaisvaatetusta mukavampana puettiin ylle pitkille kävelyretkille ja voimis-

teluturneille. Eikä puku estänyt retkillä voimisteluliikkeiden tekoakaan. *Kisakenttä* julkaisi tanhuja selitettyinä ja nuotein, mutta huomattavasti enemmän erilaisia laululeikkejä sekä 1910-luvulla naisille kehitetyn urheilumerkin aineistoa. Vuoteen 1917 asti toimineessa Suomen Naisten Voimisteluliitossa tanhut jäivät leikkiliikkeen osana yksittäisten seurojen aktiivisuuden varaan ja sivuun suosittujen laulu- ja piirileikkien rinnalla. Kansallispuiku alkoi jo yleistyä pienimuotoisissa tanhuesityksissä ja juhla-asuna, ja esimerkiksi vuonna 1913 perustetun naisten urheilumerkin ensimmäisessä jakotilaisuudessa usealla merkin saajalla oli jo yllään kansallispuiku.

Helsingin Naisvoimistelijoiden tanhuharjoitus tuo esiin ”miesten” (ulkopiiri) ja naisten (sisäpiiri) erilaiset liikkeet ja asennot. (Urheilumuseo)

Seikka, johon naisvoimistelijat eivät tanhutyössään näytä kiinnittäneen huomiota, oli tanhujen ”sukupuoli”. Valtaosa tanhuista oli paritanhuja, jotka perustuivat mies-naisparista muodostuvalle yksikölle. Yhden sukupuolen tansseja mainitaan harvoin,³³ eikä niitä juuri esiinny myöhemmissä naisvoimistelijoiden kokoamissa oppaissa. Kun upsalalaiset miesylioppilaat tanssikiertuein popularisoivat kansantansseja 1800-luvun

jälkipuoliskolla, useimmat tanssit olivat kahden sukupuolen paritansseja. Tällöin osa ryhmästä puettiin korsetteja myöten naisiksi. Ainoa maa, jossa ratkaisu herätti keskustelua homoudesta, oli Tanska.³⁴ Kun Suomessa naisvoimisteluseurat – joihin ei kuulunut miehiä – ottivat tanhut ohjelmaansa, ryhmät jaettiin kahtia, osa tanssi naisten puolen, osa naisten puvuissa miesten puolen. Miestä esitettiin ja miehiksi pukeuduttiin vain purpuri-perinteen esittelyssä, jossa keskipisteenä oli hääpari. Naisparein esitetyt paritanhut puolestaan herättivät huomiota vasta 1930-luvun Saksassa, jossa ne rikkoivat heteroseksuaalisuuden normia. Suomessa tanssiminen naisparein oli yleisesti sallittua.

Poliittiset päämäärät

Naisvoimistelunopettajat olivat asiantuntevin ryhmä Suomessa ottamaan ohjiinsa kansantanssien opettamisen ja levittämisen. Collanin tapaan tuon ajan naisvoimistelunopettajilla oli tiiviit yhteydet ulkomaille. Suomen Naisten Voimisteluliitolla oli myös oma ammattikirjasto, johon koottiin (hoitajansa Collanin hankkimana) merkittävä kokoelma suomalaisia ja ulkomaisia leikkejä, leikkiliikettä ja kansantansseja koskevia teoksia. Siten voimistelun ammattiväen yllirajaiset ammattikontaktit ja tiedonvaihto vaikuttivat suomalaisen tanhuperinteen luomiseen.³⁵

Kielellisesti naisvoimistelijat vaikuttivat siihen, että kansantanssin käsite vaihtui kansallisromanttiseen tanhu-nimitykseen. Taustalla oli naisvoimistelijoiden ammatillinen ja aatteellinen vastenmielisyyys tanssia kohtaan. Ammatillisesti korostettiin voimisteluliikkeiden oikeaa luokittelua, suoritusta ja anatomis-fysiologista vaikutusta, jonka periaatteen esimerkiksi taidetanssin harrastus – tai jäljittely – saattoivat rikkoa. Aatteellinen vastarinta seuratanssia kohtaan jaettiin yhdessä nuorisoseuraliikkeen ja raittiusliikkeen kanssa. Tanssiminen johti nuoret helposti ”paheesta toiseen”. Siksi myös tanssi sanana haluttiin pyyhkiä kansantanssin yhteydestä. Terve vaihtoehto olivat erilaiset laulu- ja piirileikit sekä tanhut, joihin voivat osallistua vanhat ja nuoret. Paremminkin tanssi ne vahvistivat yhteisöä. Tanssi ei mahtunut voimistelusalille, tanhut taas sopivat sinne.

Kansantanhut oli osa naisvoimisteluliikkeen urheilupoliittista taistelua kilpaurheilua vastaan ja vaihtoehdon luomista. Tanhut liitettiin seu-

rojen ohjelmaan osaksi naisten luomaa leikkiliikettä. Myös siksi oli ollut tärkeää olla mukana SKY:n työssä luomassa kontakteja, oppimassa ja opettamassa. Naisvoimistelijat kytkivät tanhut osaksi laajempaa sosiaalista ja poliittista leikkiliikettä, johon pyrittiin saamaan mukaan raittiusliike, nuorisoseurat ja jopa Kansanvalistusseura. Raittius- ja nuorisoseuraväen kanssa jaettiin huoli terveestä ja kehittävästä vapaa-ajanvietosta, myös vastapainona epäterveenä pidetyille kilpaurheilulle. Leikkiliikkeellä oli juurensa saksalaisessa Spielbewegungissa, ruotsalaisessa Nääsin opiston koulutuksessa ja USA:n leikkikenttä (playground)-liikkeessä. Raittiusliikkeen ensimmäinen leikkikurssi pidettiin vuonna 1903 naisvoimisteluliiton puheenjohtajan Elin Kallion aloitteesta.³⁶ Anni Collan puolestaan vei seuransa Helsingin Naisvoimistelijat vuonna 1911 Hämeenlinnaan Kansanvalistusseuran järjestämille Laulu-, soitto- ja urheilujuhille esittämään ja ohjaamaan kansanomaisia leikkejä ja tanhuja.³⁷

Suomen Naisten Voimisteluliitto oli 1900-luvun alkupuolella jakautumassa kielikysymyksessä kahtia. Collan oli tiukka suomenkielen ja suomenkielisen kulttuurin edistäjä, mutta kansantanhutyössä SKY:ssä hän toteutti kaksikielistä itseään. Luultavasti hän taustajoukkoineen oli sitä mieltä, että yhtenäinen tanhu- ja kansallispukuliike voisi muodostaa lujimman vastarinnan venäläisyyttä vastaan. Toisaalta, kuten Biskop huomauttaa, tanhuvaranto oli pieni ja tarve sekä päämäärä suuri. Vaikka ruotsinkielisen tanhuliikkeen toiminta alkoi siirtyä Brage-yhdistykseen, kansantanssiliikkeessä säilyi tietty yhtenäisyys.³⁸

Yhteistyö oli etusijalla vielä 1920-luvulla. Vuonna 1928 ilmestyneessä *Suomalainen Kisapirtti* -kokoelmansa esipuheessa Collan viittaa arvostavasti Brage-yhdistyksen ”suuriarvoiseen ja voimaperäiseen työhön”. Suomenkielisellä puolella työtä olivat tehneet Suomen historiallinen museo ja SKS, mutta ilmeisesti Collan ei ollut vallan tyytyväinen niiden aikaansaannoksiin. Hän kehotti lukijoita menemään kansan keskuuteen ”ottamaan talteen kaikkia sen vanhoja muistoja, kansantieteemme aarteita, ja samalla tutustumaan tähän omaan kansaamme, jota niin harva oikeastaan tuntee ja josta niin helposti vieraantuu”. Tämä lempeän patrioottinen sävy muuntui naisvoimisteluliikkeen johdossa 1930-luvulla nationalismiin saadessa uutta sisältöä ja lähentyessä toista reunaansa, jyrkkää kansallismielisyyttä.

Huvituksia suomalaisessa ihannemaisemassa. (Vilho Reima, *Nuoriso huvittelee*, 8. p., 1948, kansi). Kirjan mukaan ”huonot tilaisuudet johtavat nuorison epäsiiveellisuuden liukkaille poluille. Ja siinäpä se tanssin suurin vaarallisuus onkin.”

Kansantanhujen läpimurto³⁹

Vuonna 1921 perustetun Suomen Naisten Liikuntakasvatusliiton (SNLL) yhdistyksissä tanhuja harrastettiin vähän vielä 1920-luvulla, jolta mainitaan vain yhden seuran tanhukerho ja kolmen seuran omat säännölliset tanhuhinnit.⁴⁰ Tanhut olivat mukana liiton toisissa voimistelujuhliissa Mikkelissä vuonna 1924 Collanin oman seuran, HNV:n esityksenä. Liitto painatti 1920-luvulla oppaita, kuten Kaarina Karin suomentaman kokoelman tanskalaisia kansantanhuja, sekä Collanin toimittaman *Suomalaisen Kisapirtin* 3. painoksen. Lisäksi kokoelma virolaisia tanhuja ilmestyi suomennettuna vuonna 1931.⁴¹

Collan jatkoi uurastusta tanhujen parissa käynnistämällä vuonna 1929 *Kisakenttä*-lehden kautta tanhutietouden keruukilpailun, jossa vielä talentamattoman tanhun sävelen ja selityksen lähettäjä sai korvauksen.⁴² Vuosina 1934–1935 Collan mobilisoi uuden keruukampanjan, joka koski tanhuselityksiä ja tanhujen leviämistä Suomessa. Nyt Collan kouluhallituksen naisvoimistelun tarkastajana hankki järjestäjäksi Suomalaisen Tiedeakatemian keräilytoimiston ja Valtion Urheilu- ja Voimistelulautakunnan. Tiedotus käsitti kaikkiaan 16 000 kiertokirjettä kouluille ja yhteisöille. Tuotto oli 352 tanhuselitystä, 156 sävelmää ja pari sataa muiden tanssisävelmien nuotteja, 800 piirileikkilaulua ja yli 300 lähetystä leikkiä koskevaa tietoa.⁴³ Verrattakoon, että 1920-luvun lopulla Suomessa oli koottu muistiin vajaa 400 tanhua ja puolesta niistä oli tallennettu myös selitykset. Mikäli tanhut olivat uusia, tieto kaksinkertaistui.

Tanhut tuotiin näkyvästi esiin SNLL:n kansainvälisillä voimistelujuhliilla vuonna 1929, jolloin mukana olivat myös tanhujoukkueet Tanskasta, Ruotsista, Puolasta ja Virosta. SNLL esitti tanhuja kolmessa otteessa: kansallispukuisia esiintyjä oli ryhmissä enimmillään 430 henkeä. Ohjelmissa olivat mukana suositut tanhut Sappo, Lappakatrilli tai Koiviston polkka sekä ”Kärri-ukko”. Tanhujen rinnalla nähtiin suomalaisia laulekkeja neljässä esityksessä, joissa ryhmien koot olivat tanhuryhmiä suuremmat, jopa 570 henkeä.⁴⁴ Vaikka tanhuryhmien kokoa rajoitti kansallispuvun kalleus, leikkiliike oli kuitenkin liiton ominta asiaa, jota haluttiin propagoida myös ulkomaille.

Kieliryhmien yhteistyö tanhujen piirissä oli ajautumassa karille kieliriidan kärjistyessä 1930-luvun alussa. Myös SKY:n työ lähes nollautui

ruotsinkielisen tanhuväen perustaessa vuonna 1931 Finlands Svenska Folkdansring -järjestön. Vastineeksi SNLL perusti oman tanhujoukon vuonna 1933, minkä vaikutuksesta yhdistyksiin tuli lisää tanhukerhoja ja kurssitus liiton piirissä säännöllistyi. Jaosto valitsi 16 tanhua, ”jotka kaikkien voimistelijoiden tulisi osata”.⁴⁵ Erityinen kohde oli purpurin elvyttäminen, joka vuoden 1934 voimistelujuhllilla Turussa esitettiin 1000 hengen näytöksenä. Collanin ohjauksessa kymmenet purpuriryhmät sekä ”morsiuspari” ohjattiin kentälle pelimannimusiikin säestyksellä.⁴⁶ SNLL oli myös kansainvälisen kansantanssiliiton jäsen. Pohjoismaisille Kansantanhupäiville liitto osallistui säännöllisesti.⁴⁷

Kansalliset teemat korostuivat *Kalevalan* 100-vuotisriemujuhlavuonna 1935,⁴⁸ jolloin SNLL:n yhdistyksiä ohjattiin ”vanhaan kansalliseen runouteen”. Liitto alkoi kurssien kautta levittää kansallisina pitamiään liikuntamuotoja sellaisille nuoriso- ja raittiusseuroille, joissa ei vielä ollut voimistelutoimintaa. Liiton terveydenhoidollisten esitelmätilaisuuksien yleisöä virkistettiin tanhuesityksillä.⁴⁹ SNLL:n etummaisen järjestön, Helsingin Naisvoimistelijoiden toimintakatsaus vuodelta 1934 päättyi kehotukseen: ”Ottakaamme kauniitten suomalaisten kansallispukujen käyttö sydänasiaksemme, harrastakaamme reippaita kansantanhujamme- -”. Seuraavana vuonna yhdistys perusti alaosaston Kansantanhujat, joka järjesti kurssseja, tanhujuhlan ja seuran 30-vuotisjuhlaan mittavan esityksen koti- ja ulkomaisine tansseineen. Tanhujen kysyntä ulkopuolelta heräsi vasta seuraavana, olympiakisavuonna, kutsuina muun muassa Lotta Svärd -järjestön ja muiden naisjärjestöjen tilaisuuksiin.⁵⁰

Berliinin olympiakisoihin vuonna 1936 valmisteltiin SNLL:sta lähes 200-naisinen voimistelu- ja tanhujoukkue. Sen esiintymiset saivat isäntien arvostuksen, mutta yksi seikka ilmeisesti herätti kyseenalaista huomiota: paritanhut esitettiin naisjoukkueella. Seuraavana vuonna kansallissosialistinen Kraft durch Freude -järjestö kutsui tanhupäivilleen Hampuriin Suomen edustajaksi SNLL:sta tanhujoukkueen. Se koottiin tällä kertaa liiton jäsenistä ja miehistä, joita näköjään jouduttiin noukkimaan eri puolilta maata. Kansallispukuaatekaan ei ollut vielä miehiä sytyttänyt, koska liitto joutui valmistuttamaan miestanssijoita varten (ja myöhempään lainakäyttöön) 15 kansallispukua sekä soittajille ”Väinämöisen” ja ”Joukahaisen” puvut. Kaksiviikkoinen kiertue ulottui Hampurin lisäksi Düsseldorfin ja Wuppertaliin ja päättyi näytökseen Berliinin stadionilla, isäntäjärjestön maksaessa kulut.⁵¹

Samana vuonna liitto valmistutti Ulkoministeriön pyynnöstä Pariisissa pidettyyn kansanpuku- ja kansantanssinäyttelyyn kansallispukeisen nukkekokoelman sekä kansantanssiaiheisia piirustuksia, esitelmiä ja kirjallisuutta. Liiton oma kansallispukeisten nukkien kokoelma lähetettiin vastaavanlaiseen näyttelyyn New Yorkiin, jossa näyttelyä tukivat tanhuesityksin paikalliset amerikansuomalaiset naisvoimistelijat.⁵²

SNLL:n työ kansantanhujen ja -pukujen propagoinnissa alkoi ilmeisesti käydä liian raskaaksi ja jäädä liiton ja siis naisten harteille. Vuonna 1937 Suomeen perustettiin SNLL:n aloitteesta Kansantanhuliitto tekemään tunnetuksi suomalaisia tanhuja, leikkejä ja kansallispukeja. Liittoon kuului vain suomenkielisiä järjestöjä.⁵³ Toiveena oli saada myös miehet mukaan uuden liiton toimintaan.

Tanhuajien marssi Stadionille Voimistelun Suurkisoissa 1938. (Urheilumuseo)

Vuonna 1938 yhdistettiin nais- ja miesvoimistelijoiden voimat yhteiseen suuresiintymiseen, joten Berliinin kisojen oppi oli mennyt perille. Voimistelun Suurkisojen kansantanhunäytöksen järjesti uusi Kansantanhuliitto, mutta tanhuajat olivat lähes tyystin SNLL:n jäseniä. Näytöksen piti olla ”kahden sukupuolen” yhteinen, mutta ponnistuksista huolimatta

vain muutama mies saatiin mukaan. Erityisen pettyneitä oltiin nuoriso-seuroihin, joilta oli toivottu runsasta osanottoa, mutta nais- ja miesparein kentälle ilmaantui vain kaksi nuoriso-seuraa.⁵⁴ Tilanne oli korjattava vuoden 1940 olympiakisoihin tähdittäessä, etenkin kun kisat järjestettäisiin Suomessa. Vuoden 1939 aikana liiton tapahtumia oli tarkoitus toteuttaa tanhujen ja leikkien merkeissä ja ”juurruttaa” siten kansallishenkeä. Yhdistyksiä kehoitettiin perustamaan tanhukerhoja, joihin voitiin kutsua mukaan myös miehiä. Näin olisi luotu kahden sukupuolen esitys tuleviin kisoihin. Kevätkesällä 1939 toteutettiin leikki- ja tanhukurssien ”suurynnisty”. Lähes sadalla paikkakunnalla pidettyihin harjoituksiin osallistui naisten ja lasten lisäksi myös miehiä ”suurella innostuksella”: heitä oli osanottajista jo yli kymmenesosa.⁵⁵

Piiri- ja laululeikkien elvyttäminen onnistui yli odotusten. Niiden ytimen muotoili SNLL:n puheenjohtaja Kaarina Kari samana vuonna ilmestyneessä *Piiri- ja laululeikkejä* -kokoelmassaan: ”- arvokas ja kaunis piirileikkikulttuurimme on rappeutunut. Mutta se voidaan vielä kohottaa!”⁵⁶ SNLL halusi pelastaa piirileikit unohdukselta, samalla kun se halusi ”liikunnallisesti kohottaa ja jalostaa tätä ilonpitoa”. Pohjana oli SNLL:n vuonna 1928 julkaiseman ja Anni Collanin toimittaman laululeikkikokoelman⁵⁷ uusittu painos, johon oli uutuutena lisätty piiritanhut. Arkistoista oli haettu uutta aineistoa, jossa Karin mukaan: ”Muinaisen, nuoren kansamme sielu ja henki on säilynyt”. Piiritanhut olivat uusi käsite, jossa oli yhdistetty tanhu ja piirileikki. Ne muistuttivat tanhuja, mutta Karin mukaan ”näitä ei tietenkään voi sanoa kansantanhuiksi, koska niihin on suunniteltu liikuntaa”. Siten Kari epäsuorasti antoi ymmärtää tanhut aidoksi ja alkuperäiseksi osaksi muinaista kulttuuria, ei rakennelmaksi, konstruktioksi.

Karin esittelyteksti, jossa hylättiin aiempi käsitys tanhujen ja leikkien ylijärjestyksestä luonteesta ja siirryttiin nationalistiseen puheeseen ja kutsutaan nuoriso iloitsemaan ”kansalliselta pohjalta”, heijasti 1930-luvulla yleistä nationalistista ajatusta. Se ruumiillistaa Benedict Anderssonin kuvaamaa ”kuviteltujen yhteisöjen” rakentamista. Nuoren kansakunnan perustaa vahvistettiin keksityillä ”ikiaikaisilla juurilla”.

Ilmeisesti uutuudesta, piiritanhusta, jota voitiin vapaasti muokata, haluttiin naisvoimisteluun lisä kansantanhujen rinnalle. Näytti siltä, että tanhut uskollisesti toistettuina olivat muodostuneet kansalliseksi kaanoniksi, jota ei voitu muuttaa. Bo Lönnqvistin mukaan myös tanhuihin

liitetyt kansallispuvut rajoittivat tanhujen kehitystä.⁵⁸ Joka tapauksessa liiton leikkiperinne tarvitsi uusiutumista, sillä kilpaurheilu, jota vastaan leikkiliike oli aikanaan kehitetty, oli 1930-luvun alussa vallannut alaa myös naisvoimisteluliiton piirissä.⁵⁹ Toinen uhkaava tekijä nähtiin tanssissa. Vuonna 1939 useat sivistysjärjestöt, SNLL niiden mukana, lähettivät Valtioneuvostolle kirjeen, jossa ehdotettiin tanssitilaisuuksien veron nostamista 50 prosenttiin. Lisäksi ehdotettiin, että voimassa ollutta iltamien ja muiden ohjelmallisten tilaisuuksien yhden tunnin verovapaata tanssiaikaa ei tulisi lisätä.⁶⁰

Nationalistinen ajattelu kirjautui myös SNLL:n vuoden 1939 (talvisodan jälkeen laadittuun) toimintakertomukseen. Muille järjestöille suunnattujen leikki- ja tanhukurssien ”suurynnistus” oli jatkunut vuoden 1939 syksyyn, jolloin ne piti sodan takia keskeyttää. Kurseilla oli ollut merkityksensä, sillä niiden yhteydessä oli pidetty esitelmä, joka ”- oli tilanteen mukainen, lietsoen kansallishenkeä ja lujittaen sitä. Kun nuorison virkistystoiminnalle annettiin korkea, kansallishenkeä lietsova, isänmaallinen päämäärä, näki jokainen mukana ollut työmme kauaksi tähtäävän, isänmaallisesti arvokkaan päämäärän.”⁶¹ Toimintakertomukseen ilmestyi myös uusi otsikko, ”Heimotyö”, joka tarkoitti yhteistyötä Viron ja Unkarin voimistelupiirien kanssa. Liitto julkaisi myös kirjasen *Heimotyö*, joka sisälsi katsauksen liiton heimotyöstä vuoden 1938 aikana, erityisesti Suurkisojen yhteydessä.⁶²

Tanhuille tuli uutta käyttöä sotavuosina, jolloin ne olivat osa naisvoimistelijoiden rintamakiertueita sekä ”kotirintamajuhlien” ja sairaalaesiintymisten ohjelmistoa.⁶³ Lisäksi naisryhmien esiintyminen sotilasjoukkojen edessä kansallispuvuissa lyhensi kesäaikaan niukemmissa voimistelupuvuissa annettuihin voimisteluesityksiin jäävää aikaa.

Lopuksi

Kansantanssien ja tanhujen tutkimus tuo näkyviin mielenkiintoisen kentän urheilun ja tanssin reunoilta. Kansantanssi ja tanhu ovat liikuntaa, mutta eivät urheilua. Niitä edistivät naisvoimistelijat, jotka naistoimijoina tekivät poikkeuksen tanhuliikkeen muuten varsin miehisen johdon joukossa. Anni Collan hallitsi voimistelunopettajana liikkeiden selityk-

sen metodit ja saattoi ensimmäisenä kirjata muistiin tanhut selityksineen. Kansantanhuliikkeen suomenkielisellä puolella SNLL ajoittain joutui vetämään lähes koko liikettä, joka näin sai vahvan naisisen ilmeen. Kiinnostavaa olisi tutkia, kuinka Collan ”ruumiin liikkeen” haltijana modifioi tanhuja naisten tanssittaviksi. Nopeasti katsoen hänen tanhuselityksensä vaikuttavat tasa-arvoisilta. Kaikille tulee vuoronsa ”olla keskellä” ja sooloesiintymisiä on vain harvoissa tanhuissa. Selityksiä lukiessa tulee mieleen naisvoimistelun varhainen ideologia: kaikki samanarvoisina rivissä, mikä osaltaan viivytti naisvoimistelijoiden siirtymistä kilpailemaan lajissaan. Ensimmäiset kilpailut SNLL:n piirissä pidettiin juuri tanhuamisessa toisen maailmansodan jälkeen, tavoitteena harrastuksen nostaminen.

Kansantanssien sukupuoli on monitahoinen kysymys: tanhuliike voimistelussa oli naisinen ja koska tanhut voitiin nähdä pelkkänä liikuntana hyvine kasvattavine puolineen, ei Suomessa pidetty ongelmana naisten tanssimista keskenään. Käänte tuli kohdattaessa kansallissosialistisen Saksan sukupuolipolitiikka, jossa heteroseksuaalisuus oli vahva normi ja naisten yhteinen paritanssiesitys tanhujenkin muodossa epänormaalia.

Miesten ja naisten ensimmäisille yhteisille voimistelujuhille vuonna 1938 kaavailtuun tanhuesitykseen oli tarkoitus koota mies- ja naisvoimistelijat. Miehet kuitenkin puuttuivat. Toisen maailmansodan jälkeen SVUL:n vuoden 1947 suurkisoissa yhteistanhun yrityksen korvasi naisten ja miesten yhteinen kenttävoimisteluohjelma, niin sanottu avioliitto-ohjelma. Naisilla oli oma tanhunäytös. Silti juhlista julkaistuissa kuvissa esiintyy mies-naispareista muodostettu tanhuryhmä.⁶⁴

Liikunnan heteroseksuaalista kuvaa naisten keskenään tanssiminen ei Suomessa häirinyt. Tämä on kiinnostavaa suhteessa siihen, että muualla maailmassa tunnetut miesten tanssit, ja miesten tanssiminen keskenään, ovat Suomessa ja Pohjoismaissa harvinaisuus – eikä tullut mieleenkään esittää sellaista urheilujuhliissa. Urheiluhan oli Olavi Paavolaisen mukaan miesten homoerottinen yhteisö, jota naisten mukaantulo huomattavasti raikasti.⁶⁵ Kääntäen voidaan kysyä, millaisen sävyn urheiluliikkeen nationalistiseen sukupuolikuvaan antoivat naisten suurnäytökset, joissa tanhuttiin naisparein.

Neljäs sukupuoleen liittyvä seikka on se, että nimenomaan naisvoimistelijat ottivat tanhuperinteen omaksi asiakseen, Pohjoismaista vahvimmin Suomessa. Naisvoimistelijat kytkivät tanhut osaksi kansanleikkiliikettä, jossa olivat mukana vuosisadan alusta lähtien Kansanva-

listusseura, raittiusliike ja nuorisoseurat. Naisvoimistelijoiden omassa piirissä leikkiliike, johon tanhut kytkettiin, kehitettiin naisten vastineeksi kilpaurheilulle. Tanhut tukivat urheiluliikkeen piirissä naisvoimistelijoiden valitsemaa ei-kilpailullista vaihtoehtoa, antoivat uuden liikunnallisen lisän seurojen työhön ja vahvistivat kansallisen ajattelun painoa liiton naiskasvatuksessa.

Kiinnostavaa on, kuinka tanhut kansallispukuineen kytkettiin kansallisen identiteetin luomiseen naisvoimistelijoiden keskuudessa ja heidän välityksellään myös maaseutunuorison kasvattamisessa. Valistamisen (naisvoimistelun piirissä kasvatuksen) ja nuorisoon suunnatun vaikuttamisen teema säilyi tanhujen yhteydessä 1960-luvulle saakka.⁶⁶

Pyrkimykseni oli tässä artikkelissa näyttää, kuinka kansantanssien ”löytäminen” oli osa perinteen keksimistä, projektia, jossa tähdättiin ”suomalaisen kansan” määrittelyyn ja kouluttamiseen mutta myös osallistumiseen. Lopussa osoitin, kuinka tanhut, ylijärjestyksen kulttuurinvaihdon tuote ja Anni Collanin julkaisuissa sellaisena esitelty, muunnettiin 1930-luvulla ”kansalliseksi”, ”ikäikäiseksi” ja ”aidoksi”, alkuperältään ”suomalaiseksi” perinnöksi. Kuviteltujen yhteisöjen juuria vahvistettiin (ja vahvistetaan yhä) keksityillä traditioilla myös jo ”valmiissa” kansakunnissa”, sisäisen murroksen, muutoksen tai ulkoisen – todellisen tai kuvitellun – uhan aikana. Suomalaisessa kansantanssiliikkeessä nationalistiset painotukset korostuivat liikkeen alkuvaiheessa, ensimmäisellä ja toisella poliittisella sortokaudella, ja uudelleen 1930-luvun loppupuolella, nationalistisen ajattelun voimistuessa.

Viitteet

- 1 Minna Vilkuna, 130-vuotias kansallispuku. (Kansallispukukeskuksen juhlanäyttelyn esittely). *Suur-Jyväskylän lehti* 5.8.2015, 30.
- 2 <http://www.tanssinriemu.fi/riemuvuodet/#>. Referoin tässä Gunnel Biskopin väitöskirjaa *Dansen för åskådare. Intresset för folkdansen som estradprodukt och insamlingsobjekt hos den svenskspråkiga befolkningen i Finland under senare delen av 1800-talet*. Åbo Akademis förlag: Åbo 2012.
- 3 Ks. esim. Henrik Stenius, *Frivilligt jämlikt samfällt: Föreningsväsendets utveckling i Finland fram till 1900-talets början med speciell hänsyn till massorganisationsprincipens genombrott*, Helsinki: Svenska litteratursällskapet, 1987. Biskop viittaa s. 253 Matti Klingen käsitukseen kulttuurimme kauan kestäneestä kaksikielisyydestä.
- 4 Leena Laine, Sport for the Nation: Class and Gender in the Formation of Finnish Sporting Life, *The International Journal of the History of Sport*, 2013, Vol 30, No. 14, 1618–2636 (<http://dx.doi.org/10.1080/09523367.2013.828039>); Ks. myös Lauri Keskinen, Pre-modern games in a modern world: A case of public festivals as rational recreation in 19th century in Finland, *Kasvatus ja Aika* 6 (4) 2011, 33–45. (ladattu 23.2.2015); Leena Laine, *Vapaaehtoisien järjestöjen kehitys ruumiinkulttuurin alueella Suomessa v. 1856–1917*, LTS:n julkaisu No 93A-B, Helsinki 1984, 65–68 sekä 72 ff.
- 5 Biskop, 2012, luku III, Konstrnärsgillet oppvisar folkdansar i folkdräkt.
- 6 Artikkelin on osa tutkimushankettani Liikunta, kansakunta, kansallinen ja kansainvälinen kolmen naisvaikuttajan, Elin Kallion, Elli Björksténin ja Anni Collanin elämässä.
- 7 Valaisevan yhteenvedon muodostaa Vesa Kurkelan tutkimus *Tanhuten valitukseen. Musiikkivalistus ja perinnetyö Suomen Demokraattisessa Nuorisoliitossa*, Työväenmusiikki-instituutin julkaisuja 5, Helsinki 1986. Kansantansseja eri näkökulmista valottaa kokoomateos Päivyt Niemeläinen (toim.), *Suomalainen kansantanssi*, Otava: Helsinki 1983. Pekka Laakosen toimittama *Pelit ja leikit*, (SKS: Helsinki 1981) liikkuu leikkien ja laulutanssien kautta kansantanssin liepeillä ja juurilla. Runsaan artikkelituotantonsa kautta huomattava tutkija on Pirkko-Liisa Rausmaa; kansantanssin nykytutkijoista on mainittava Petri Hoppu. SNLL:n historioitsijan, Irja Kleemolan teos *Anni Collan kisakentillään* (Suomen Urheilumuseosäätiön julkaisu n:o 39, Helsinki 2008), kuvaa luvussa VIII Collanin ja SNLL:n työtä tanhujen piirissä.
- 8 Ensimmäinen havaintoni nationalismeista monikossa sisältyi Saksassa Potsdamissa vuonna 1998 kokoontuneen naistutkimuskongressin teemaan: Karen Hageman, Review of, Gendered Nations: nationalisms and gender order in the long nineteenth century – international comparisons. *H-soz-u-Kult, H-Net Reviews*. April, 1998. URL: <http://www.h-net.org/reviews/showrev.php?id=27868>. Ladattu 26.3.2015.
- 9 M. Hroch, National Self-Determination from Historical Perspective, teoksessa S. Perival (ed.), *Notions of Nationalism*, Budapest: Central-European University Press, 1995. –Tässä Sharon E. Boothin mukaan: “Which came first, ‘Nations’, ‘Nationalism’ or ‘States’?”, http://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/37678533/WHICH_CAME_FIRST_NATIONS_NATIONALISM_OR_STATES.pdf? Ladattu 23.5.2015. Ks. Myös Miroslav Hroch, From National Movement to the Fully-formed Nation: The Nation-building Process in Europe, teoks. Gopal Balakrishnan, (ed.) *Mapping the Nation*. New York and London: Verso 1996, 78–97. <http://www.nationalismproject.org/what/hroch.htm> (luettu 18.6.2015).
- 10 Benedict Andersson, *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, (Uudistettu laitos), London & New York: Verso, 1991; Eric Hobsbawm, *Introduc-*

- tion, teoksessa Eric Hobsbawn & Terence Ranger, *The Invention of Traditions*, Cambridge: Cambridge University Press 1983.
- 11 Otavan Suuri musiikkisanakirja osa 5, Otava: Helsinki 1979, 424. Teksti on Pirkko-Liisa Rausmaan.
 - 12 Emt., osa 3, Otava: Helsinki 1979, 348. Teksti Rausmaan.
 - 13 Niemeläinen, 1983.
 - 14 Pirkko-Liisa ja Esko Rausmaa (toim.), 1977.
 - 15 Kurkela, 1986, 32–36.
 - 16 Merkittävin näistä lienee upsalalaisen Philochoroksen isänmaallisessa hengessä tehdyt kiertueet, jotka loivat pohjaa kansantanssiliikkeelle kaikissa Pohjoismaissa ja jotka ulottuivat Suomeen asti. (Biskop, 2012, luku VII, Philochoros från Sverige inspirerar Finland.) Philochoros jätti jälkensä pohjoismaiseen kansantanssiin tansseina, esimerkkinä ja järjestönä.
 - 17 Biskop, 2012, 119–121.
 - 18 Emt., 264 ym.
 - 19 Suomen ensimmäisen naisvoimisteluseuran ja Suomen Naisten Voimisteluliiton perustaja Kallio voimistelujoukkueineen ja Holmgren tapasivat Ruotsin voimistelujuhilla vuonna 1891 sekä voimistelujuhilla Helsingissä 1894. (E.[lin] K.[allio], 1876–1901. *Minnen från Gymnastikföreningens för Fruntimmer i Helsingfors 25-åriga tillvaro*, Helsingfors 1926, 2. uppl., 44–45 ja 53; Holmgrenistä ks. Henrik Sandblad, *Olympia och Valhalla. Idéhistoriska aspekter av den moderna idrottsrörelsens framväxt*, Almqvist & Wiksell International: Stockholm 1985, 157 ff.
 - 20 Biskop, 2012, 173–175 ym.
 - 21 Anni Collan, Esipuhe, teoksessa Collan (toim.), *Suomalainen Kisapirtti suomalaisten kansantanhujen ystäville*. Kustannusosakeyhtiö Kirja: Helsinki, 3. painos 1928, 3–7.
 - 23 Sama.
 - 24 Sama.
 - 25 Esimerkiksi Sadonkorjuu-tanssi esitettiin sveitsiläisen tanssinopettajan koreografioimana Konstnärsgilletin juhlassa 1866; tanssi kiersi ja julkaistiin Ruotsissa suomalaisena sadonkorjuutanssina 1905. Säestävän melodian sanat oli mukailtu Topeliuksen runosta. (Biskop, 2012, 259).
 - 26 Yksi avustajista oli Fanni Mikkola, josta tuli myös SKY:n sihteeri. Vuonna 1919 hän oli perustamassa TUL:n naistoimintaa, jonne hän vei muassaan tanhut.
 - 27 Irja Kleemola, *Suomen Naisten Liikuntakasvatusliiton historia 1896–1976*. SNLL:n julkaisu no 36, Helsinki 1976, 467.
 - 28 A. L., Neliviikkoisten voimistelukurssien vaikutuksesta Tampereella, *Suomen Naisten Voimisteluliitto 1909*, II nide I vihko, Helsinki 1910, 76–81.
 - 29 Nimim ”Nöpö”, *Kisakenttä* 1912, (2),11, 209–221.
 - 30 Armas S[tenberg], Sananen kansantanhuaatteen nykyisestä tilasta, *Kisakenttä* 1912 (2), 11, 221–224.
 - 31 Sama, alla toimituksen kommentti.
 - 32 Asko Pulkkinen, Minkä mitään tanhuamisesta, *Kisakenttä* 1912, (2) 12, 248–249.
 - 33 Päivyt Niemeläinen, Suomalainen kansantanssi, teoksessa Niemeläinen (toim.), emt., 19–47. Niemeläisen mukaan useimmat suomalaiset kansantanssit ovat naisten ja miesten yhteisiä tansseja. Pelkästään miesten tansseja ovat Tikkuristi, Karjalainen Pukkitanssi tai

länsisuomalaisten karhutanssi. Naisten tansseja olivat esimerkiksi Vipunen ja Peuhan Miina. Länsi-Suomessa häätanssien ringit oli jaettu miesten ja naisten kesken. Niemeläinen ei pohdi, oliko paritanssien valinta keruuvaiheessa tarkoituksellista. Kirjassa esitellyt tanssit selityksineen ovat peräisin Pirkko-Liisa ja Esko Rausmaan toimittamasta *Tanhuvakka*-teoksesta (1977) sekä julkaisusta *45 folkdanser utgivna av Brages Folkdanslag*. Brage Föreningen: Helsingfors 1945.

- 34 Ks. Petri Hoppu, Kansantanssin hankala sukupuoli. Sukupuolen rakentuminen ruotsalaisen Philochoros-tanssiryhmän ohjelmistossa. *Etnomusikologian vuosikirja* 26, 24–26. Tässä ei ole tilaa kansantanssien sukupuolen esittämiselle (liikkeillä, asennoilla) tarkemmin. Henna Liiri avaa progradu-tutkielmassaan tällaisen analyysin: Henna Liiri, *Estraditanssia ja sovellettua perinnettä. Etnografinen tutkimus lasten kansantanssiryhmien luokitteluista vuosilta 2000–2008*. Itä-Suomen yliopisto, Perinteentutkimuksen progradu-tutkielma, 2010, 60 ff.
- 35 Leena Laine, Voimistelua, leikkiä, urheilua. Naisliikunnan ohjelmanrakennusta 1910-luvulla. *Taidetta ja tehdasurheilua. Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 2005*, Atena Kustannus: Jyväskylä 2006, 155–172.
- 36 Laine, 1984, 248–251; Ks. myös Laine, 2013.
- 37 Leena Laine & Pirjo-Liisa Vilenius, *Ilo on asunut salissamme. Helsingin Naisvoimistelijat 1905–2005*, HNV: Helsinki 2005, 44. Ks. myös Laine, 2006.
- 38 Biskop, 2012, 265–268.
- 39 Tanhut olivat mukana myös ruotsinkielisen naisvoimisteluliiton ja TUL:n ohjelmassa; tässä esillä on vain tanhujen leviäminen SNLL:ssa. TUL:n osalta voi mainita, että sen liittöjuhlilla 1927 oli ohjelmassa miesten ja naisten yhteinen tanhuesitys ja seuraavilla, vuoden 1934 juhlilla naisten esitys (Leena Laine, *Työväen urheiluliikkeen naiset*, Otava: Helsinki 2000, 100; 120).
- 40 Ester Kiljunen, Tilastotietoja SNLL:oon kuuluvien yhdistysten toiminnasta vv. 1917–1929, *SNLL:n kansainvälisten naisvoimistelujuhlien juhla-julkaisu – festpublikation*, toim. Anni Collan. SNLL:n julkaisuja XII, Helsinki 1929, 43–51.
- 41 Kaarina Kari (suom.), *Tanskalaisia kansantanssijoukkoja*, SNLL:n julkaisu IV, Helsinki 1924; Collan (toim.) 1928; Elli Karvinen (suom.), *Virolaisia kansantanssijoukkoja*, SNLL:n julkaisu XVIII, Helsinki 1931.
- 42 Kleemola, 2008, 142–143.
- 43 Sama, 143–144. Tulokset julkaistiin *Kisakenttä*-lehdessä 1935/8.
- 44 *SNLL:n Kansainvälisten Naisvoimistelujuhlien opas*, Helsinki 1929; *Vuosikertomus Suomen Naisten Liikuntakasvatusliiton toiminnasta vuonna 1929*, Helsinki 1930.
- 45 *Vuosikertomus SNLL:n toiminnasta vuonna 1934*, Helsinki 1935.
- 46 Kleemola, 1976, s. 467; *Vuosikertomus SNLL:n toiminnasta vuonna 1934*. Collanin seura HNV järjesti kaikkiaan kolme purpuri- ja tanhukurssia juhlaa varten, isoimman, 85-henkisen kurssin ohjasi seuran ja liiton puheenjohtaja Kaarina Kari. Ks. Laine & Vilenius 2005, 109.
- 47 Kleemola, mt., 467 ff.
- 48 *Kalevalan* juhlavuoteen tuntuivat panostavan erityisesti naiset. Tuolloin perustettu Kalevalan Naisten Liitto alkoi kerätä varoja suomalaiselle naiselle omistettavan patsaan pystyttämiseksi kansallispukuun liitettävien perinnekorujen myynnillä. Korujen välittäjäksi liitto perusti Kalevala Koru -liikkeen.
- 49 *Vuosikertomus SNLL:n toiminnasta vuonna 1935*, Helsinki 1936.
- 50 Laine & Vilenius, 2005, 109–110.

- 51 *Vuosikertomus SNLL:n toiminnasta vuonna 1937*, Helsinki 1938.
- 52 Sama.
- 53 Sama; ks. myös Kleemola, 2008,149-150.
- 54 *Vuosikertomus SNLL:n toiminnasta vuonna 1938*, Helsinki 1939. Esityspäivän teema oli "Kansatiede ja maanpuolustus".
- 55 *Vuosikertomus SNLL:n toiminnasta vuonna 1939*, Helsinki 1940.
- 56 Kaarina Kari, *Piiri- ja laululeikkejä*. SNLL:n julkaisusarja XXVII, 3. painos, WSOY: Helsinki 1952, 3–5. Kolmannen painoksen esipuheessa Kari toteaa, että mukaan otettiin "etupäässä suomalaisella maaperällä syntyneet leikit". Lisäksi Collanin kirjoissa julkaistuista ulkomaalaisista leikeistä oli muutama otettu mukaan "veikeytensä tms seikkojen takia", iitamiin esityslleikeiksi.
- 57 Anni Collan (toim.), *Kisakaikuja*. SNLL:n julkaisusarja IX, Helsinki 1928. Osa kokoelman laululeikeistä pohjautui skandinaaviseen kansanlaulutunhuun, jonka juuret olivat keskiajalta, ehkä jopa muinaisesta Hellaasta peräisin. Myös Färsaarilla tanhumuoto oli säilynyt vuosisatoja. (mt., 4).
- 58 Bo Lönnqvist, *Kansantanssi ja puvut*, teoksessa Niemeläinen (toim), emt., 1983, 52–63. Lönnqvist väittää, että laululeikit kansantanssiharrastuksen osana jäivät arkistoihin tai leikkikoulujen perinteeksi, huomiomatta niiden säilymistä ainakin 1950-luvulle saakka voimisteluseurojen ohella kouluissa, tanssin korvikkeena.
- 59 Kari, Alkusanat, emt; Laine & Vilenius, 1905, 101–104.
- 60 *Vuosikertomus SNLL:n toiminnasta vuodelta 1939*.
- 61 Emt., johdantosanat.
- 62 *Vuosikertomus SNLL:n toiminnasta vuodelta 1939*.
- 63 Ks. esim. Laine & Vilenius, 2005, 130–131.
- 64 Ks. esim. Kleemola, 1976, 297 ja 300 (tanhukuva); *Uusi Suomi*, Suurkisaaliite 5.7.1947.
- 65 Leena Laine, Lupa kuulua – lupa näkyä – myös urheilussa, teoksessa Kati Mustola & Johanna Pakkanen (toim.), *Sateenkaari-Suomi. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa*, Like: Helsinki 2007, 195–202.
- 66 Kurkela, *Tanhuten valistukseen* (1986).